

Prof. dr. Patricia Pisters**Is:** hoogleraar Media en cultuur aan de Universiteit van Amsterdam**In haar werk:** tracht ze de disciplines filmwetenschappen, neurowetenschappen en filosofie met elkaar in verband te brengen. Ze geeft les aan studenten, schrijft boeken en heeft een aantal vooruitstrevende onderzoeklijnen in het leven geroepen**Op het Voorjaarscongres:** houdt ze een lezing over psychiatrie in media en film

PSYCHIATRIE IN MEDIA EN FILM

Van horrorpersonage tot succesvol protagonist

Films vervullen een belangrijke maatschappelijke rol, ook wat betreft de portrettering van psychiatrische aandoeningen. Maar de invloed gaat verder dan dat, zegt hoogleraar Patricia Pisters. Ze combineert in haar onderzoek filmwetenschappen met neurowetenschappen en filosofie, en houdt hierover een lezing op het Voorjaarscongres. 'Het veranderende medialandschap heeft zijn weerslag op het brein van mensen.'

'De manier waarop we films kijken is aan het veranderen, maar ook de structuur van films is anders dan vroeger', stelt Pisters. 'Waar films voorheen van buitenaf in chronologische volgorde verteld werden, is de vertelstructuur tegenwoordig minder conventioneel. Als kijker beleef je een verhaal heden ten dage meer van binnenuit. Er wordt ook meer van de kijker verwacht; hij wordt daadwerkelijk aan het werk gezet. Vroeger werd eerst netjes een overzichtshot van een stad getoond; vervolgens werd er ingezoomd en uiteindelijk zag je een close-up van de personages. Nu worden er allerlei indrukken, gevoelens en soms flarden van verhalen op je afgevuurd, en moet je daar maar een plot uit abstraheren.'

Moralistisch

Films vervullen een belangrijke maatschappelijke rol, ook met betrekking tot de portrettering van psychiatrische aandoeningen. 'Films uit de jaren vijftig, zestig waren soms wat moralistisch. In films uit die tijd waren regelmatig vrouwelijke personages met een psychiatrisch probleem te zien. Het personage in kwestie onderging een langdurige inzichtgevende therapie, vaak met een freudiaanse inslag. Als ze van haar aandoening genezen was, mocht ze terugkeren in de maatschappij, en was de film ten einde', schetst Pisters. Tegenwoordig zijn er in films en series steeds meer personages met een psychiatrische aandoening te zien. 'Waar psychiatrische patiënten voorheen vaak gestigmatiseerd werden of met horror in verband werden gebracht, zijn het nu vaak succesvolle protagonisten.' En daar schieten regisseurs mogelijk in door. 'Carrie Mathison, het hoofdpersonage van de spionageserie *Homeland*, ziet een stuk meer verbanden als ze haar stemmingsstabilisatoren niet meer inneemt.'

Overladen met prikkels

Naast ontwikkelingen in de filmwereld *an sich*, houdt Pisters zich bezig met de weerslag die media op de mens hebben. De hedendaagse media vragen namelijk steeds meer van ons. Waar het aanbod in vroegere tijden redelijk overzichtelijk was, worden we tegenwoordig overladen met prikkels.

Homeland. Beeld: Showtime

Black Mirror. Beeld: Netflix

The Babadook. Beeld: Umbrella Entertainment

Voorjaarscongres

Prof. dr. Patricia Pisters

houdt haar lezing *Psychiatrie vertaald in media en film* in de sessie Hollands Glorie op vrijdag 13 april om 15 uur.

De kinderen van nu hebben op hun tiende al meer beeldmateriaal gezien dan de volwassenen van nu op hun twintigste hadden gezien. Pisters: 'Ik ben ervan overtuigd dat dat zijn weerslag op het brein zal hebben, maar welk effect, dat is moeilijk te zeggen. Ik heb de indruk – op basis van wat ik bij mijn studenten en in mijn omgeving zie – dat de blootstelling aan de media van vandaag iets doet met mensen. Ik zie opvallend veel studenten met somberheid, angst, psychotische klachten, anorexia. Door sociale media worden beelden en verhalen over schijnbaar succesvolle mensen verspreid, als gevolg waarvan een gevoel van tekortkoming kan ontstaan.' In haar nieuwe cursus *Media and Madness* gaat Pisters op dit fenomeen in.

Mede door deze potentieel schadelijke effecten van media voelt Pisters een verantwoordelijkheid. 'Het is van belang dat we genuanceerd blijven nadenken over ontwikkelingen op filmgebied, want films en andere mediatechnologie kunnen ook gevaarlijke toepassingen hebben.' Zo beschrijft ze een scène uit de serie *Black Mirror*, waarin soldaten door een implantaat in hun brein het idee hebben dat ze zombies aan het doden zijn, terwijl ze in werkelijkheid gewone mensen (vluchtelingen of rebellen) tegenover zich hebben. 'Als kijker zitten we in het hoofd van een van de soldaten wiens implantaat plots gaat haperen, en dan komen we tot die verschrikkelijke ontdekking van de letterlijke macht van het beeld. Als de techniek zodanig voortschrijdt dat we het onderscheid tussen realiteit en virtuele realiteit niet meer kunnen maken, kan dat ernstige gevolgen hebben.'

Neuro-image

Pisters is geïnteresseerd in de zogenaamde *neuro-image*, op het snijvlak van psychiatrie, filosofie en neurowetenschap. Ze ontwikkelde dit concept geïnspireerd door de Franse filosoof Gilles Deleuze, die twee boeken over cinema schreef en bekend is vanwege zijn uitspraak 'het brein is het scherm'. Hij doelde daarmee op de representatie van de film in het brein van de kijker. De film vindt niet alleen plaats buiten de kijker, maar ook *in* de kijker, aldus Deleuze. 'Ik zie het anders', zegt Pisters, 'het scherm bevindt zich noch geheel buiten, noch geheel binnen de kijker. Het scherm bevindt zich *tussen* de kijker en het fysieke scherm. Als er namelijk geen kijker is, is er ook geen film, maar als er alleen maar een representatie in het brein van de kijker is, zonder dat er iets is waarvan de representatie de weergave is, is er sprake van een hallucinatie.'

Jurriaan Strous is psychiater bij het NIPP en promoveert bij het AMC. Hij is tevens een van de oprichters van Independent Film Artists Network (IFAN), een filmstichting die filmmakers bij elkaar brengt. Hij regisseerde en produceerde verscheidene korte films, waarvan een aantal op internationale filmfestivals is vertoond.

19

de psychiater
maart 2018

'Door sociale media worden beelden en verhalen over schijnbaar succesvolle mensen verspreid, waardoor een gevoel van tekortkoming kan ontstaan'

De kijker kan op twee manieren met een personage meeleven. 'Enerzijds kan dat op de meer klassieke *theory of mind*-achtige manier, waarbij we cognitief begrijpen waar het personage zich bevindt en wat er met hem of haar gebeurt. Anderzijds, en daarop zinspeelt de hedendaagse cinema meer, kan het zijn dat je jezelf gevoelsmatig met het personage in verband kunt brengen. Dit is een meer affectieve manier van het beleven van films, die door sommige neurowetenschappers *embodied simulation* wordt genoemd. De discussie over de vraag welke van deze twee theorieën nu "waar" is, vind ik niet zo relevant. Beide manieren van beleven kunnen aanwezig zijn in een film.'

Kijktip

Ze raadt ons aan naar *The Babadook* te kijken. Een film van Jennifer Kent uit 2014 die begint als conventionele horrorfilm, waarin je er langzamerhand achter komt dat er iets heel anders met het hoofdpersonage aan de hand is dan je in eerste instantie dacht. Ook deze film is een exponent van de eerder beschreven trend waarin het de kijker niet te gemakkelijk wordt gemaakt – je moet zelf actief met het beeldmateriaal aan de slag om het verhaal te kunnen construeren. 'In deze film zit de horror niet zozeer "buiten" het personage, zoals het gebruik was in horrorfilms uit de jaren tachtig en negentig, maar meer in het personage zelf.'

Wanneer vindt ze de tijd om al deze films en series, waar ze zich op wetenschappelijk gebied mee bezighoudt, te zien? Pisters (lacht): 'Ik geef toe dat ik een onvervalste *bingewatcher* ben. 's Nachts in bed op mijn telefoon kijk ik uren en uren naar series.' Om het enigszins in de hand te houden, is ze van tevoren erg kritisch over wat ze wel en wat ze vooral *niet* gaat kijken: 'Er is simpelweg te veel.' ←